

حافظه جهانی

«در گفت‌وگو با ری ادگار ادموندسون»

• دکتر مهدی علیپور حافظی

دکترای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

امروزه گردآوری و حفاظت از میراث بشری به یکی از مسائل بسیار مهم و ارزشمند تبدیل شده است. بخش عمده‌ای از حافظه جهانی در کتابخانه‌ها، آرشیوها، موزه‌ها و مکان‌هایی قرار دارد که در حال حاضر عمدتاً در معرض خطرند. متأسفانه تاکنون بسیاری از این آثار به علت بی‌توجهی مالکان آنها و نیز عدم توجه به ارزش این آثار از بین رفته‌اند و بسیاری از آثار ارزشمند دیگر همچنان در حال نابودی‌اند و حفظ بیشتر منابع باقی‌مانده نیز در آخرین لحظات صورت می‌گیرد. مهارت‌ها و تسهیلات لازم برای دسترسی به این هدف نیز در سراسر جهان به صورت نابرابر توزیع می‌شود. از این‌رو، یونسکو در سال ۱۹۹۲ به ایجاد مرکزی برای گردآوری، حفاظت و معرفی آثار ارزشمند کشورهای مختلف اقدام کرد. درحقیقت برنامه حافظه جهانی شناسایی میراث مستندی است که دارای اهمیت ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی است. این کمیته آنها را به ثبت می‌رساند و برای بازیابی آنها نشانی اعطا می‌کند. این برنامه تلاش می‌کند حفاظت و دسترسی به این میراث را با بالابردن آگاهی دولت‌ها و مردم برای تأمین امکانات و بودجه موردنیاز حفظ و نگهداری میراث مستند بالا برد.

از بیست‌وهفتم تا بیست‌ونهم دی ماه سال جاری کارگاه دوره‌ای از سوی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با موضوع حافظه جهانی و با حضور مدرسانی از یونسکو در محل این کتابخانه برگزار شد. از این‌رو، فرصت مغتنمی پیش آمد تا با آقای ری ادگار ادموندسون، عضو کمیته مشاوره بین‌المللی حافظه جهانی و یکی از مدرسان این کارگاه، گفت‌وگویی ترتیب دهیم. متن این گفت‌وگو را در ادامه می‌خوانید.

**بخش عمده‌ای از
حافظه جهانی در
کتابخانه‌ها، آرشیوها،
موزه‌ها و مکان‌هایی
قرار دارد که در حال
حاضر عمدتاً در
معرض خطرند**

**برنامه حافظه جهانی
شناختن میراث
مستندی است که دارای
اهمیت ملی، منطقه‌ای و
بین‌المللی است**

■ از نظر شما حافظه جهانی چیست؟ از چه زمانی آغاز به کار کرده است؟ و علت ایجاد آن چه بوده است؟

□ حافظه جهانی، حافظه جمعی مستند مردم دنیا و معرف بخش بزرگی از میراث فرهنگی دنیاست. حافظه جهانی نشان‌دهنده تکامل اندیشه و دستاوردهای جامعه بشری و میراث گذشته برای جامعه جهانی است. بخش عمده حافظه جهانی در کتابخانه‌ها، آرشیوها، موزه‌ها و مکان‌هایی قرار دارد که در حال حاضر عمدتاً در معرض خطرند. میراث مستند بسیاری از مردم جهان نیز به دلیل ویرانی‌های ناشی از جنگ یا حوادث دیگر تاریخی پراکنده شده‌اند که گاهی مرزهای سیاسی مانع از دسترسی به آنهاست و گاه خرابی و ویرانی تهدیدی برای آنها به‌شمار می‌رود. درحقیقت خطرات متعددی میراث مستند را تهدید می‌کند. این میراث مستند که عمدتاً از مواد طبیعی، مصنوعی یا آلی تشکیل شده‌اند، پیوسته در معرض خطر ناپایداری‌های شیمیایی و خرابی قرار دارند. میراث مستند پیوسته در معرض خطر بلایای طبیعی مانند سیل، زلزله، آتش‌سوزی یا حوادثی بوده که انسان مسبب آن است. درباره مواد الکترونیکی این خسارات، ناشی از کهنگی فنی مصنوعات بشری نیز هست که بیشتر به دلیل ملاحظات تجاری است، بدون اینکه هیچ اقدامی برای جبران این خسارات با استفاده از مواد یا فناوری ماندگارتر به‌منظور حفاظت صورت گرفته باشد. متأسفانه بخش عظیمی از این میراث از بین رفته‌اند و برای بیشتر منابع باقی‌مانده نیز، حفاظت در لحظات آخر صورت می‌گیرد. مهارت‌ها و تسهیلات لازم برای دسترسی به این هدف نیز در سراسر جهان به‌صورت نابرابر تقسیم شده است. بنابراین حافظه جهانی میراث مستندی را که اهمیت ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی دارد، شناختن میراث مستند، به ثبت رسانده و برای بازایی آنها نشانی اعطا می‌کند. این برنامه تلاش می‌کند حفاظت و دسترسی به این میراث را با بالابردن آگاهی دولت‌ها و مردم برای تأمین امکانات و بودجه موردنیاز حفظ و نگهداری میراث مستند افزایش دهد.

برنامه حافظه جهانی از سال ۱۹۹۲ از سوی یونسکو ایجاد شد. انگیزه اصلی آن، آگاهی روزافزون نسبت به وضع بسیار بد حفاظت از میراث مستند و دسترسی به آن در نقاط مختلف جهان بود. جنگ و آشوب‌های اجتماعی، همچنین کمبود شدید منابع، مشکلاتی را که قرن‌ها وجود داشت، بدتر کرد. مجموعه‌های مهم در سراسر جهان دست‌خوش سرنوشت‌های متفاوتی شدند. غارت و پراکندگی، دادوستدهای غیرقانونی، خرابی، بودجه و فضای ناکافی، همه در این امر دخیل بودند. بسیاری از این آثار برای همیشه ناپدید شدند و بسیاری در معرض خطر قرار گرفتند که خوشبختانه میراث مستند گم‌شده، گاهی دوباره پیدا شدند. از این‌رو، کمیته مشورتی بین‌المللی^۲ برای نخستین بار در سال ۱۹۹۳ در پالتاسک^۳ لهستان تشکیل جلسه داد. این کمیته طرحی عملیاتی ارائه داد که نقش یونسکو را به‌عنوان هماهنگ‌کننده و سازمان‌دهنده برای بیداری ملل، نهادها و سازمان‌های بین‌المللی و ترویج مشارکت در اجرای پروژه‌ها تأیید می‌کرد. کمیته‌های فرعی بازاریابی و فنی تأسیس شدند. تهیه رهنمودهای کلی این برنامه از طریق قراردادی با ایفلا^۴ (فدراسیون بین‌المللی انجمن‌های کتابداری) همراه با گردآوری فهرستی از دارایی‌های آرشیوی و مجموعه‌های کتابخانه‌ای که به‌صورت جبران‌ناپذیری آسیب دیده‌اند، از سوی ایفلا و شورای بین‌المللی آرشیوها آغاز شد. در نتیجه، یونسکو از طریق کمیسیون‌های ملی، فهرستی از اموال آرشیوی و کتابخانه‌ای در معرض خطر نابودی و فهرستی از

**برنامه حافظه جهانی ارتباط بین
سازمان‌ها و نهادها را برای ایجاد تسهیل
به منظور دستیابی به میراث مستند
بشری برقراری کند**

**به طور کلی برنامه حافظه
جهانی دارای سه هدف
اصلی است که عبارتند از:
تسهیل حفاظت از میراث
مستند جهان با استفاده
از مناسب‌ترین روش‌ها؛
کمک به دسترسی جهانی
میراث مستند؛ و افزایش
آگاهی جهانی نسبت
به وجود میراث مستند
و اهمیت آن از طریق
گسترش دفاتر ثبت حافظه
جهانی، رسانه‌ها و نشریات
ترویجی و خبری**

میراث سینمایی ملی دنیا را تهیه کرد.

نشست‌های کمیته مشاوره بین‌المللی از سال ۱۹۹۳ به بعد هر دو سال یک‌بار (در پاریس ۱۹۹۵، تاشکند ۱۹۹۷، وین ۱۹۹۹، چئونگجو ۲۰۰۱) همراه با کنفرانس‌های بین‌المللی حافظه جهانی در اسلو (۱۹۹۶) و مانزانیلو (۲۰۰۰) تشکیل شدند. گردهمایی‌های دیگر، شامل همایش متخصصان در اروپای شرقی و مرکزی، جنوب آسیا و امریکای جنوبی، همراه با کمیته‌های منطقه‌ای هستند که برای کشورهای آسیا اقیانوسیه (۱۹۹۷) و امریکای لاتین کارائیب (۲۰۰۰) برگزار شده‌اند. به طور کلی تا کنون حدود ۴۵ کمیته ملی حافظه جهانی در سراسر جهان تشکیل شده‌اند.

■ هدف از حافظه جهانی چیست؟

□ به طور کلی برنامه حافظه جهانی دارای سه هدف اصلی است که عبارتند از: تسهیل حفاظت از میراث مستند جهان با استفاده از مناسب‌ترین روش‌ها؛ کمک به دسترسی جهانی میراث مستند؛ و افزایش آگاهی جهانی نسبت به وجود میراث مستند و اهمیت آن از طریق گسترش دفاتر ثبت حافظه جهانی، رسانه‌ها و نشریات ترویجی و خبری.

■ تاکنون چه اقدامات عملی برای دسترسی به میراث مستند صورت گرفته است؟

□ برنامه حافظه جهانی هیچ اقدام عملی را برای این منظور صورت نمی‌دهد. درحقیقت برنامه حافظه جهانی ارتباط بین سازمان‌ها و نهادها را برای ایجاد تسهیل به منظور دستیابی به میراث مستند بشری برقراری کند. همچنین این کمیته کارگاه‌های آموزشی نظیر این کارگاه و سمینارهایی در سراسر جهان برگزار می‌کند. علاوه بر این جلساتی با اعضای یونسکو در محل یونسکو در پاریس برگزار می‌کند. بنابراین مهم‌ترین فعالیت این کمیته برقراری ارتباط بین سازمان‌ها و نهادهای ملی منطقه‌ای و بین‌المللی برای شناسایی، ثبت، حفظ و معرفی میراث مستند بشری است.

■ چه معیارهایی برای ثبت آثار در حافظه جهانی وجود دارد؟

□ معیارهای متعددی برای انتخاب و ثبت آثار از سوی کمیته مدنظر قرار می‌گیرد. یکی از مهم‌ترین این معیارها نقش و تأثیر سند موردنظر در جهان و تحولات آن است. علاوه بر این معیارهایی مانند زمان پیدایش، محل وقوع، افراد دخیل در ایجاد آن و نظایر اینها موردتوجه هستند. طبیعی است که مستندات موردنظر پس از معرفی، از سوی کمیته بررسی و داوری می‌شود. سپس در صورت تأیید و تصویب، در فهرست میراث مستند قرار می‌گیرد و حمایت‌های مادی و معنوی از سوی یونسکو برای حفظ و معرفی آن به اقوام و ملل دیگر صورت می‌گیرد.

■ آیا کمیته حافظه جهانی خود به دنبال یافتن مواد و مستندات برای ثبت در حافظه جهانی است یا

برنامه‌ای بدین منظور در دست اجرا دارد؟

□ این مسئله در اساسنامه کمیته در نظر گرفته شده است، ولی متأسفانه هیچ اقدام عملی تاکنون در این باره صورت نپذیرفته است. در حال حاضر کمیته به بررسی و داوری آثار معرفی شده از سوی افراد و سازمان‌ها می‌پردازد. ممکن است کمیته در آینده بتواند به لحاظ مالی، فکری و معنوی به این وظیفه مشخص شده در

کمیته ملی حافظه جهانی ایران
یکی از بهترین و فعال ترین
کمیته‌های ملی حافظه جهانی
است و خوشبختانه اعضای فعال و
توانمندی در این زمینه دارد

اساسنامه جامعه عمل ببوشاند.

از جمله برنامه‌های
آتی کمیته حافظه

- جهانی می‌توان به**
- ایجاد کمیته‌های ملی**
- در تک تک کشورهای**
- جهان و ایجاد پنج**
- کمیته منطقه‌ای در**
- مناطق مختلف جهان**
- اشاره کرد**

■ وضع فعلی حافظه جهانی چیست و چه برنامه‌هایی برای آینده وجود دارد؟

□ در حال حاضر هفتاد کمیته ملی در کشورهای مختلف از جمله ایران تشکیل شده است. همچنین مقدمات لازم برای ایجاد کمیته‌های منطقه‌ای خاورمیانه و آفریقای جنوبی فراهم شده است و در آینده نزدیک شاهد پوشش افراد و جوامع بیشتری برای ثبت آثار در حافظه جهانی در این مناطق خواهیم بود. از جمله برنامه‌های آتی کمیته حافظه جهانی می‌توان به ایجاد کمیته‌های ملی در تک تک کشورهای جهان و ایجاد پنج کمیته منطقه‌ای در مناطق مختلف جهان اشاره کرد. علاوه بر این به برنامه‌هایی می‌توان اشاره کرد که به ارتقای وضع جاری شناسایی و ثبت آثار در فهرست حافظه جهانی می‌انجامد. به‌ویژه برنامه‌های خاصی برای ثبت آثار کشورهای چین و کره جنوبی صورت گرفته که در آینده شاهد نتایج آن خواهیم بود. علاوه بر موارد مذکور مقرر شده است تا در آینده سرمایه‌گذاری بیشتری روی حفاظت از میراث جهانی و نوآوری‌ها در این زمینه صورت پذیرد و همچنین قرار شده تا مبلغی حدود سی هزار دلار برای هر منطقه در راستای برنامه‌های حفاظتی توسط یونسکو پرداخت شود.

■ وضع ایران را در ثبت آثار در حافظه جهانی چگونه ارزیابی می‌کنید؟ چه راهکارهایی برای ارتقای جایگاه ایران در این زمینه پیشنهاد می‌نمایید؟

□ کمیته ملی حافظه جهانی ایران یکی از بهترین و فعال ترین کمیته‌های ملی حافظه جهانی است و خوشبختانه اعضای فعال و توانمندی در این زمینه دارد. البته شایان ذکر است که کمیته ملی ایران، کمیته‌ای جوان و در حال پیشرفت است. تا کنون سه اثر بین‌المللی و پنج اثر ملی توسط ایران در حافظه جهانی به ثبت رسیده است. با توجه به سابقه کهن و تاریخ باستانی ایران که تأثیر بسزایی در تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی داشته، پیش‌بینی می‌شود که آثار متعدد ملی و بین‌المللی در فهرست آثار جهانی توسط ایران به ثبت برسد. به‌نظر می‌رسد که برگزاری نمایشگاه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی گام مهمی برای معرفی آثار ایرانی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی و در نتیجه ارتقای جایگاه ایران باشد. برگزاری چنین نمایشگاه‌هایی، به‌ویژه نمایشگاه‌های دائمی در کشورهای دیگر همانند تجربه‌ای که استرالیا در این زمینه کسب کرده است، می‌تواند بسیار مؤثر واقع شود. علاوه بر این برگزاری نمایشگاه دائمی در محل کتابخانه ملی نیز در معرفی آثار ایرانی به مراجعان می‌تواند تأثیرگذار باشد. به‌طور کلی، معرفی آثار به جهانیان به‌روش‌های متعدد می‌تواند گام مؤثری برای ارتقای جایگاه ایران در ثبت آثار ملی و بین‌المللی ایران قلمداد شود.

پی‌نوشت‌ها:

۱. بخش عمده‌ای از مقدمه حاضر برگرفته از کتابی با اطلاعات کتاب‌شناختی زیر است: ادمونسون، ری (۱۳۸۸). حافظه جهانی، ترجمه: گروه مترجمان سازمان اسناد و کتابخانه ملی، تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

2. IAC
3. PuLusk
4. IFLA